

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

Nieuws

NIEUWS VAN HET BESTUUR

Cari Amici,

In deze herfsteditie van de nieuwsbrief is er aandacht voor vertrouwde onderdelen, zoals de aankomende editie van de Van Woudenberg Dissertatieprijs en een terugblik van de KNIR-ambassadeurs op de Nacht van Rome, maar ditmaal ook een bijzondere nadruk op de 19e eeuw. Zo neemt Janet Mente ons, aan de hand van een reisgids uit 1892, mee in de belevingswereld van laat-19e-eeuwse bezoekers van de Eeuwige stad. Puck de Boer, die momenteel op het instituut verblijft om een onderzoeksvorstel uit te werken, brengt een ander fascinerend 19e-eeuws onderwerp voor het voetlicht. Eenieder kent de, in Rome's openbare ruimte, onontkoombare patriotistische succesverhalen van het *Risorgimento* belichaamd door straatnamen en monumenten. Ze brengen strijdvaardige heldhaftige mannen in herinnering. Maar hoe reageerden de mannen die zich met dergelijke idealen

Stichting Vrienden van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome

Secretaris: Charlotte van Emstede | Singel 76 | 3112 GR Schiedam

Ledenadministratie: vrienden.knir leden@gmail.com

IBAN: NL18INGB0001587683 BIC: INGBNL2A t.n.v. St. Vrienden van het Nederlands Instituut te Rome

De gedrukte versie van de Nieuwsbrief is geregistreerd onder nummer p-ISSN 2214-4099,
de digitale versie onder nummer e-ISSN 2667-1522.

vrijwillig aanmeldden, maar de gelegenheid tot heldhaftige strijd niet geboden kregen? Konden zij zich nog eervol onderscheiden? Of waren ze gedoemd anoniem de geschiedenis in te gaan, zich voegend in de militaire hiërarchie? Puck verkent hun verhaal en licht een tipje van de sluier op.

Vanuit het bestuur kan ik melden dat we bezig zijn met de eerste concrete stappen naar een hechtere samenwerking met de Ambassadeurs van het KNIR, Roma Aeterna en de WIS. We werken aan een evenement in de zomer waarbij we elkaar versterken. U hoort er in het voorjaar ongetwijfeld meer over!

Namens het bestuur,

Maarten van Deventer

VRIEND ZIJN, VRIEND BLIJVEN!

Zoals u weet, worden de activiteiten van de Stichting mogelijk gemaakt door uw jaarlijkse bijdragen. We hopen dan ook dat u, als u nog niet betaald heeft, uw bijdrage voor dit jaar zo spoedig mogelijk wilt overmaken op rekening:

NL18INGB0001587683 (BIC: INGBNL2A)

**t.n.v. Stichting Vrienden van het
Koninklijk Nederlands Instituut te Rome**

De minimum bijdrage bedraagt € 25 voor volwassenen en € 35 voor echtparen of samenwonenden. Voor studenten geldt het aangepaste tarief van €17,50 per jaar. Vindt u het vervelend elk jaar opnieuw de administratie hierop bij te houden? Dan zou u kunnen overwegen een automatische overschrijving in te stellen.

Hartelijk dank!

P.S. Twijfelt u of u uw bijdrage al heeft overgemaakt? Neemt u gerust even contact op via: vrienden.knir leden@gmail.com.

DE NACHT VAN ROME 2023 – ROMA FUTURA

Op 6 juli was het dan eindelijk weer zo ver. Na maanden van voorbereiding – en heimwee naar het instituut – haalden de KNIR-ambassadeurs wederom de Eeuwige Stad naar Nederland. De creatieve broedplaats SEXYLAND World in Amsterdam-Noord draaide voor één avond volledig om het thema ROMA FUTURA. Over het verleden van Rome kunnen we immers zoals we weten genoeg vertellen en schrijven, maar het is ook belangrijk om naar de toekomst van de stad én het KNIR te kijken.

Even voor half negen opende inmiddels oud-voorzitter Sjoerd Ramackers op een vol terras de Nacht. De eerste ronde beloofde direct veel goeds. In de kleine ruimte op de zolder van SEXYLAND – door ons omgedoopt tot de Preekkamer – startten Martijn van Beek en Valentijn As hun preken over de toekomst van de erfgoedstudies. In dit thematisch ingedeelde onderdeel van de nacht zouden in totaal zes jonge onderzoekers uit drie verschillende disciplines vertellen over hun onderzoek en hun visie op de toekomst van hun discipline. Tegelijkertijd vonden er gedurende drie rondes in de Club panelgesprekken plaats. Allereerst over Rome als inspiratiebron, waarbij onder moderatie van Lotte Kokkedee een levendig gesprek ontstond waarin de bijnaam van Rome als Eeuwige Stad nog maar eens verduidelijkt werd. Het tweede panelgesprek draaide om een zeer actueel en prangend onderwerp: klimaatverandering. Thijs Weststeijn ging in gesprek met klimaatactiviste Kyra Koning over de effecten van een veranderend klimaat op erfgoed en de wereld om ons heen. Het publiek werd actief onderdeel van het gesprek en er ontstond een bijzonder dynamisch debat dat de relevantie van het boek van Weststeijn illustreerde. Het laatste panelgesprek ging onder leiding van Tamara van Kessel in op het debat rondom de restitutie van roofkunst. Musea bevinden zich in een ingewikkelde spaagaat, maar onze panelleden Mirjam Hoijtink en Rogier Kalkers, van respectievelijk Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen en het Allard Pierson Museum, benadrukten het belang van dit proces. Historica aan de Vrije Universiteit Amsterdam, Micaela Cabrita da Palma, duidde de discussie aan de hand van voorbeelden uit haar onderzoek. Dit onderzoek is gericht op Ghanese objecten in Nederland.

De avond kende ook een bijzonder artistieke invulling. Het kunstenaarscollectief De Onkruidenier (Artist in Residence 2022) nam de bezoekers in een speculatieve tijdlijn mee op ontdekking.

Traditioneel werd het evenement afgesloten met de Pubquiz georganiseerd door Roma Aeterna. Na een spannende strijd gingen er met licht schaamrood op de wangen maar liefst drie ambassadeurs met prijzen naar huis. De wedstrijdjury is nog altijd in overleg over de precieze aard van deze winst.

Via deze weg willen wij graag alle bezoekende Vrienden enorm bedanken voor hun komst naar de Nacht. Met veel plezier hebben wij mogen aanschouwen hoe Amsterdam in het teken van Rome stond. Met veel trots kijken wij terug op een geslaagde avond.

Myrthe Kuiper (foto's Simone Both)

IN DE BAN VAN ITALIAANS PATRIOTTISME

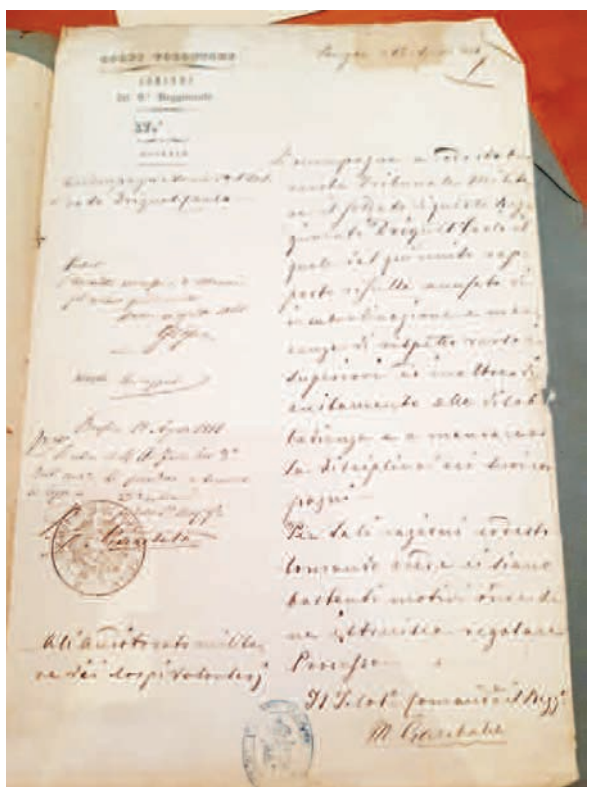
Wie door Rome wandelt kan zich nauwelijks onttrekken aan de verschillende uitingen van Risorgimento patriottisme die nog altijd zichtbaar zijn. Op elke hoek vindt men wel een standbeeld, winkel- of straatnaam toegewijd aan Camillo Bensi di Cavour, Vittorio Emanuele II of Giuseppe Garibaldi. Vooral Garibaldi, pronkend op zijn paard op het *Piazzale del Gianicolo*, spant de kroon als republikeinse vechtersbaas die duizenden mannen motiveerde om zich met hem in te zetten voor de nationale onafhankelijkheid.

In het Italië van de negentiende eeuw was het voorbeeld van Garibaldi een welkome tegenhanger van het eigentijdse stereotype van de Italiaanse man als laf, lui en verwijfd. Dit stereotype vormde een waar risico voor het welslagen van de Italiaanse eenwording. Mannelijkheid en viriliteit werden mede daardoor thema's die door intellectuele patriotten continu werden benadrukt in hun werk. Hun geschriften en kunstwerken waren dusdanig effectief, zo betoogde historicus Alberto Mario Banti, dat een grote groep mannen (en ook vrouwen) zich vrijwillig opgaf om te vechten. Ook vandaag de dag worden de Garibaldini nog regelmatig geportretteerd als hét voorbeeld van patriottisme en Italiaanse strijd lust.

Ik was sceptisch over deze succesverhalen. We kennen ze voornamelijk van geroemde Garibaldini-veteranen als Giuseppe Cesare Abba, die zelf rooskleurige memoires hebben gepubliceerd over hun ervaringen op het slagveld. Hoe zit het dan met de vrijwilligers die niet overeenkwamen met het ideaalbeeld van de Italiaanse man? De sceptici bijvoorbeeld, of de vele deserteurs? Het was het najaar van 2022, en ik deed aan het KNIR onderzoek voor mijn masterscriptie over de rol van mannelijkheid in de ver-

De 'roodhemden' van de officieren, inclusief onderscheidingen.
Foto gemaakt in het Risorgimento museum in Brescia

schillende Risorgimento-oorlogen. Mijn interesse voor de 'mislukkingen' onder de Garibaldi leidde me naar een veelbelovend bronnen-corpus: de dossiers van de militaire krijgsraad voor het vrijwilligers-korps van de Derde Onafhankelijkheidsoorlog (1866) in het Staatsarchief van Italië.

Tot mijn grote verbazing leken deze bronnen nog nooit eerder door iemand onderzocht. Of wellicht bestaat er toch iemand die zijn of haar debuut heeft verscholen onder een zeer onvindbare titel. Ik was hoe dan ook genoodzaakt om de 196 handgeschreven dossiers zelfstandig uit te pluizen en waar nodig te transcriberen. Langzaam sijn er zeer interessante patronen uit. Naast de 'gebruikelijke' deserteurs die niet opgewassen bleken tegen de ongemakken van het slagveld, was er namelijk ook een grote groep vrijwilligers die gedurende de oorlog vurig tegen hun officieren in opstand kwam. Aanleiding hiervoor was het feit dat de uitkomst van de oorlog al vroeg diplomatiek vastlag. De Garibaldi kregen hierdoor nauwelijks de kans om te vechten.

De bron van deze frustratie lag echter nog veel dieper, blijkt uit de vele conflicten die zijn vastgelegd in de dossiers. Zo was er halverwege de oorlog een vrijwilliger die de confrontatie aanging met een luitenant over de kwaliteit van het rantsoen. Na bestraffend te zijn toegesproken, richtte vrijwilliger Carlo Driquet zich tot de hele compagnie. 'De enige plicht van een officier is om ons naar de strijd te leiden,' riep hij uit. 'Ten tijde van vrede zijn we echter allemaal gelijk!' Een stuk minder vriendelijk was vrijwilliger Battista Bottani, die na een vermaning de desbetreffende majoor met geweld bedreigde: 'Ik heb geen enkele angst voor jullie klote-officieren! Ik ben perfect in staat om jullie een pak slaag te geven en die smerige onderscheidingen van jullie arm af te rukken!' Andere vrijwilligers gingen daadwerkelijk met hun officieren op de vuist, of daagden hen uit tot een duel. Aan viriliteit dus geen gebrek. Maar was het ook eervol?

Tot een oordeel in de rechtbank kwam het meestal niet. Daarvoor was er simpelweg te weinig hard bewijs. De toon van de rapporten van officieren en de verschillende verhoren laten echter zien dat dit gedrag binnen het leger niet werd geduld. Tezamen schetsen de bronnen een chaotisch beeld van een groep mannen die zich vrijwillig opgaven om te vechten, maar zichzelf daarmee bij voorbaat al het recht op mannelijke eer en status toekenden. Ze zochten naar manieren om zich als man te onderscheiden, maar stuitten op een muur van militaire hiërarchie en neerbuigende officieren die 'gehoorzaamheid' als hoogste goed beschouwden. Zelfs Generaal Garibaldi moest eraan geloven in zijn beroemde *obbedisco* telegram.

De verbluffende, en vaak zelfs lachwekkende observaties in mijn masterscriptie motiveren mij om dit onderzoek voort te zetten in een PhD project. Dit najaar zit ik opnieuw op het KNIR om een promotievoorstel te schrijven waarin ik mijn onderzoekslens wil verbreden. Wellicht kan ik wat betreft motivatie nog een voorbeeld nemen aan al die Garibaldi die geen angst kenden voor hun meerderen en zich koste wat kost wilden bewijzen...

Puck de Boer

Menotti Garibaldi (zoon van Garibaldi en kolonel van het negende regiment) draagt Carlo Driquet voor aan de krijgsraad.

RAMBLING ABOUT RAMBLES IN ROME

A copy of *Rambles in Rome*, a guidebook written by S. Russell Forbes and published in 1892, was recently donated to the KNIR Library¹. Some of the author's tips and comments are amusing for us in the 21st century while others give a fascinating glance into the concerns, assumptions, and views of the author's times.

Among his "Useful Hints" for the tourist, Forbes warned that "colds are the root of all evils at Rome" and so advised the traveler to wear extra wraps in the evening and to close windows at night. He also cautioned to avoid sitting at the ruins at night. "It may be very romantic, but is very unwise". By following these hints, Forbes assured his readers that "you will avoid that great bugbear, Roman fever".

By Roman fever, Forbes referred to a particularly pernicious strain of malaria that was present in Rome and the Campagna di Roma. It seems that Forbes, like many others, attributed Roman fever to the quality of the air. The term "mal aria" had been coined by the Italian physician Francisco Torti in the 1700s. Its name stemmed from the belief that the disease was caused by humid air or swamp vapors, although some maintained it was a hereditary disease or due to infected soil. Researchers began to understand the etiology of malaria and the role mosquitoes play in its transmission at the time when this edition of the guidebook was being published.

Forbes informed the reader that malaria does exist in Rome, but only in the "three hot months" and reassuringly stated that, "as there are no visitors to Rome then, it is unlikely that tourists will contract the disease". He added that "[malaria] does not walk about the streets seeking whom it may devour, as some people suppose" and implied that those who contract the disease, do so "through impudence". The truth is, however, that malaria was a common illness in Italy at that time. In a total population of twenty-five million people, over eleven million were permanently at risk of contracting the disease.² Anita Garibaldi and Italy's first prime minister, Cavour, both died from malaria.

Our edition of *Rambles* was published shortly after the unification of Italy, a time of intense urban expansion and renewal in Rome. Forbes wrote in the prefix to the 6th edition that "immense changes have taken place: new streets have been opened up, old ones destroyed, new quarters have been added to the city, and there have been grand improvements". He described Via

1. *Rambles in Rome: an archaeological and historical guide* by S. Russell Forbes (London: Nelson, 1892) donated to KNIR by Gerlof Janzen and Ronald de Leeuw.

2. Snowden, Frank M., *The Conquest of Malaria: Italy, 1900-1962* (New Haven: Yale University Press), 7-26.

Nazionale, which had only recently been opened to create a direct route between the new Central Train Station and Piazza Venezia, as “the handsomest street in Rome”. However, Forbes disappointingly wrote very little about the radical changes taking place in the cityscape of the new capital of Unified Italy. He mentioned the new Piazza Vittorio Emanuele and the new quarter near Via Veneto *en passant* but was silent about the recent construction of the residential neighborhoods of Rome on the Esquiline and in Prati. As the sub-title of the guide indicates, Forbes concentrated on Roman archaeological sites. He extensively covered ancient history but unfortunately contributed very little about the contemporary and recent history of Rome.

This sixth edition of *Rambles* did include information about the discoveries of recent archaeological excavations. These excavations were carried out as a direct consequence of the intense urban expansion in Rome, in the attempt to accommodate the new seat of government, an influx of workers, and the need to transform a town into a state capital. The photographs made in this period by archaeologists such as Rodolfo Lanciani and the young Thomas Ashby, as well as those by photographers such as the Alinari Brothers and the Andersons provide precious testimonies, not only to the discoveries of the times but also of the monuments and finds that have not survived and would otherwise be completely unknown to us.

Forbes desired his guide to be pragmatic and so included practical information for the tourist. From his directory at the end of the book, we glean that most museums were open for only a few hours per day, in late mornings and early afternoons. Those under the Italian government or Rome municipality were free of charge. The Kircherian Museum in the *Collegio Romano*, founded in 1651 by the Jesuit Athanasius Kircher, was still listed in this edition of *Rambles in Rome*. Like other ecclesiastical properties after 1870, the *Collegio* was undergoing expropriation by the new government and being re-purposed. At the time of this edition, however, the Kircherian Museum was still in operation and had not yet been dismantled and absorbed by the Pignorini Museum.

Forbes' guide also provided other practical and interesting information, such as details about transportation in the new capital. Carriage tariffs varied according to course, kind of carriage, and time of day. One-horse carriages were the cheapest. Coupe carriages, with their outside front seat for the driver and enclosed seats for two, were slightly more expensive. The racy Landau carriages with their convertible roof, were the most costly to hire. Omnibus routes were also duly noted in the guidebook. This early form of mass public transport in Rome started in the mid-19th century. The brightly painted cars were pulled by two or four horses and could seat up to 10 passengers.

We also know that accommodations listed by Forbes under the category *Hotels Recommended* could cost between 8 to 12 lire per day. The author informed that there were fourteen public libraries in Rome, including a circulating library called the *Frankliana* in honor of the American statesman, Benjamin Franklin.

Forbes also listed addresses considered necessary for the late 19th-century tourist. These included where to purchase “photographic views”, silks, cameos, bronzes, corals, marbles, and pearls, as well as where to find a milkman, booksellers, stationers, hatters, portrait photographers, and chemists. Under the item “tobacco” Forbes advised tourists to bring their own and adds that Italian tobacco “is bad”. With the aid of the directory in the guide, the “late Grand Tour” tourist could find masters of music, drawing, singing, and painting, language teachers as well as doctors, dentists, and nurses for the sick. The author also included the meeting place of the “fox-hounds” and the address for the Society for the Protection of Animals.

Forbes' *Rambles in Rome* was clearly a popular bestseller. It was published in various editions, spanning almost 40 years over the cusp of the second half of the 19th and the beginning of the 20th century. I would like to think that famous travelers in Rome such as Samuel Clemens, Henry James, and Louis Couperus might have carried their personal copies of *Rambles* to accompany them during their discovery of the new Italian capital city, or perhaps they may have read it while sipping on a coffee inside the Caffè Greco, the oldest coffee bar in Rome and the haven of foreigners, artists, and writers in Rome.

Janet Mente

VRIEND ZIJN, VRIEND BLIJVEN!

Zoals u weet, worden de activiteiten van de Stichting mogelijk gemaakt door uw jaarlijkse bijdragen. We hopen dan ook dat u, als u nog niet betaald heeft, uw bijdrage voor dit jaar zo spoedig mogelijk wilt overmaken op rekening:

NL18INGB0001587683 (BIC: INGBNL2A)

t.n.v. Stichting Vrienden van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome

De minimum bijdrage bedraagt € 25 voor volwassenen en € 35 voor echtparen of samenwonenden. Voor studenten geldt het aangepaste tarief van €17,50 per jaar. Vindt u het vervelend elk jaar opnieuw de administratie hierop bij te houden? Dan zou u kunnen overwegen een automatische overschrijving in te stellen. Twijfelt u of u uw bijdrage al heeft overgemaakt? Neemt u gerust even contact op via: vrienden.knir leden@gmail.com.

Hartelijk dank!

KENT U DE PLEK?

Deze foto uit circa 1885 toont een vrijwel uitgestorven straatbeeld maar dat heeft waarschijnlijk meer te maken met de sluitingstijd van de camera dan de werkelijke afwezigheid van mensen. Het is een nog steeds veel gefreundeerde straat in het centrum van Rome. Kent u de naam van het palazzo en de kerk aan de linkerkant? Het antwoord vindt u elders in deze nieuwsbrief.

OPROEP VOOR INZENDINGEN VOOR DE VAN WOUDEBERG DISSERTATIEPRIJS 2024

De Stichting Vrienden van het KNIR zal op het zomerevenement 2024, dat wij organiseren in samenwerking met de Ambassadeurs van het KNIR, Roma Aeterna en de WIS, voor de zesde keer de Van Woudenberg Dissertatieprijs uitreiken. Deze tweejaarlijkse prijs is vernoemd naar Gerda van Woudenberg, vertaalster en docente Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Universiteit van Rome La Sapienza. Bij haar overlijden heeft zij de Stichting Vrienden van het KNIR een aanzienlijk geldbedrag nagelaten. De prijs wordt bekostigd uit de opbrengst van dit legaat.

De Van Woudenberg Dissertatieprijs wordt toegekend aan een recent gepromoveerde onderzoeker die een verblijf aan het KNIR op een inspirerende manier heeft benut voor zijn of haar promotieonderzoek. De prijs bestaat uit een geldbedrag van €3.000, waarvan €1.000 vrij te besteden is. De rest van het bedrag (€2.000) is bedoeld om aan het KNIR een workshop te organiseren, hetzij over het onderwerp van de dissertatie of over vervolgonderzoek; dit alles uiteraard in overleg met de stafleden van het KNIR. Daarnaast ontvangen de drie finalisten een jaarlidmaatschap van de Stichting Vrienden van het KNIR.

Eerdere laureaten waren dr. Han Lamers, voor zijn proefschrift 'Reinventing the Ancient Greeks: The self-representation of Byzantine scholars in Renaissance Italy' (Universiteit Leiden, 2013), dr. Eva Mol voor haar proefschrift 'Egypt in material and mind. The use and perception of Aegyptiaca in Roman domestic contexts of Pompeii' (Universiteit Leiden, 2015) en dr. Anne Huijbers voor haar proefschrift 'Zealots for Souls. Dominican Narratives of Self-Understanding during Observant Reforms, c. 1388–1517' (Radboud Universiteit Nijmegen, 2017). Dina Titan werd in 2020 beloond met de Van Woudenberg Dissertatieprijs voor haar onderzoek 'The origins of instrumental diminution in Renaissance Venice: *Ganassi's Fontegara*' (Universiteit Utrecht, 2019). In 2022 won Anna-Luna Post de prijs met haar proefschrift 'Claiming Fame for Galileo. Reputation and Scholarly Credibility in Early Modern Italy' (Universiteit Utrecht, 2020). ■

Voorwaarden

- Kandidaten voor de Van Woudenberg Dissertatieprijs hebben uiterlijk twee jaar voorafgaand aan 31 december 2023 een proefschrift voltooid en succesvol verdedigd op een onderwerp in de Italië-studies in de breedste zin van het woord. Het kan daarbij gaan om oorspronkelijk historisch brononderzoek, bijzonder archeologisch veldwerk of originele kunsthistorische materiaalstudie – maar dit zijn nadrukkelijk slechts voorbeelden. De prijs is niet gebonden aan een specifieke discipline en de onderzoeksprestatie mag dan ook op elk terrein zijn geleverd.
- De kandidaat verbleef ten behoeve van het onderzoek aan het KNIR.

Procedure

Gegadigden kunnen tot en met 31 januari 2024 hun proefschrift opsturen (bij voorkeur digitaal, als pdf) naar de secretaris van de Stichting Vrienden van het KNIR:

Dr.ir. Charlotte van Emstede
Singel 76 - 3112 GR Schiedam
cvanemstede@hotmail.com

Het proefschrift dient vergezeld te gaan van de volgende documenten:

- een motivatie voor inzending waarin de kandidaat toelicht op welke manier het onderzoek origineel en van relevantie is voor Italië studies, en hoe de onderzoeksperiode en faciliteiten aan het KNIR daarbij onmisbaar zijn gebleken;
- een voorstel voor de invulling van de workshop van maximaal 1 A4, met daarin het onderwerp van de workshop, een synopsis van 300 woorden, een eerste voorstel voor invulling (sprekers, excursie) en een eerste begroting;
- de contactgegevens van de onderzoeker en promotores.

Inzendingen worden door een onafhankelijke jury beoordeeld op aspecten van originaliteit en bijzonderheid, leesbaarheid, het belang van het proefschrift voor de ontwikkeling van Italië studies in de breedste zin des woords, en de mate waarin de onderzoeksperiode en faciliteiten van het KNIR voordelbaar zijn geweest om het onderzoek uit te voeren.